

УДК 94(47+57):364.4-055.2-053.2/.5»1965/1985»

ЖУРНАЛ «РАДЯНСЬКА ЖІНКА» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ДИТИНСТВА В УРСР (1965-1985 рр.)

Тищенко Ю.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано матеріали журналу «Радянська жінка», як джерела з історії радянського дитинства в УРСР в 1965-1985 роках. Здійснено спробу реконструювати образ дитинства, визначити які проблеми дитини піднімалися авторами, прослідкувати державну політику з охорони матері та дитини, зрозуміти ступінь відповідності журнального образу дитинства радянським реаліям.

Ключові слова: УРСР, соціальна політика, охорона материнства та дитинства, радянське дитинство, періодична преса.

Постановка проблеми. Історія повсякдення впродовж останніх декількох десятиліть привернула увагу учених різних наукових галузей, залишаючись одним із перспективних і мало досліджених напрямків сучасної гуманітарної науки. Такий інтерес дослідників пов'язаний із потребою осмислення повсякдення не лише як цінності певної соціальної культури, але й як окремого предмета історичних досліджень [1, с. 4]. Історія повсякдення належить до сфер, яка дозволяє сформувати цілісну картину певної історичної епохи, а також реконструювати як життя певного суспільства, так і життя окремої людини на різних етапах її розвитку. Для

людини надзвичайно важливий період дитинства, коли відбувається формування світогляду, базових життєвих принципів, закладається основи майбутньої громадянської позиції. Від часу захоплення влади і практично до завершення існування радянської держави, комуністичні ідеологи приділяли особливу увагу проблемам виховання нового покоління. Піклування про дитину проголошувалось одним із найважливіших пріоритетів у діяльності партії та радянської держави. Особливий інтерес становить партійно-державна політика дитинства періоду кризи радянської системи 1965-1985 років, коли відбувається певний відхід від попередніх методів виховання дер-

жавою радянського громадянина і в центрі уваги опиняється сім'я – як найважливіший соціальний інститут.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній історіографії не існує єдиної точки зору на поняття дитинства. Через його полідисциплінарність вчені розглядають цей термін через призму історії, соціології, психології, педагогіки, етнології і т. д. Історичний аспект дитинства залишається на разі є малодослідженим в українській історіографії. На сьогодні існує фундаментальна праця відомих українських етнологів з галузі дитячої субкультури, яка являє собою збірку «Діти. Дитинство. Дитяча субкультура», що вийшла друком у січні 2009 р. Дослідження присвячене віковій групі дітей і містить певні матеріали з історії сільського дитинства XIX століття і до кінця 20-х років XX-го століття [2]. Деякі регіональні дослідження з історії повсякдення і окремих проблем, пов'язаних із дитинством знайшли відображення в наукових працях Олени Стяжкіної [3], Наталії Касьянкової [4]. Багатотомна узагальнююча праця науковців Інституту Історії НАН України, «З історії повсякденного життя в Україні» містить окремі аспекти з історії дитинства. Однак останній том дослідження «Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба» [5] закінчується 1964 роком і, відповідно, наступний період залишається на сьогоднішній день не висвітленим.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи, що дитинство розглядається науковцями як специфічна соціальна реальність, що являла собою сукупність ідей, культурних об'єктів, соціальних інститутів та подій [8, с. 49], то для його реконструкції необхідно використовувати різні види джерел. Так, для вивчення історії дитячих років важливим джерелом виступають опубліковані документи, періодичні видання, мемуари та джерела усної історії, які фіксували «пам'ять дитинства» [6, с. 65-78]. Опубліковані документи дозволяють інтерпретувати сконструйований, а потім відредагований пам'яттю образ. Безпосередньо світ дитинства (повсякденні практики і стратегію поведінки, норми і цінності світосприйняття, ігри, захоплення, фольклор), знайшов відображення в документах, що надходять від самих дітей (щоденники, листи, твори). Таких джерел з історії радянського дитинства лишилося дуже мало, значна кількість із них написані при прямому втручанні дорослих і мають певне політичне забарвлення [7, с. 117].

Для вивчення державної політики щодо дітей особливу цінність являють ті джерела, що відображають різні аспекти історії дитинства і сприяють розширенню рамок розуміння дитинства як соціального інституту. Важливу роль у формуванні розуміння феномену радянського дитинства відіграють періодичні видання тієї доби, які з одного боку висвітлювали офіційну соціальну політику компартії, з іншого дозволяють спостерігати трансформацію ставлення влади до проблем формування підрастаючого покоління майбутніх радянських громадян впродовж всього існування СРСР.

Популярні масові радянські журнали для жінок – «Робітниця», «Селянка», «Радянська

жінка» – більшою мірою формували, ніж відображали радянську дійсність. Вони містять різноманітні вербальні та візуальні матеріали про дитинство в радянській державі. В центрі уваги опинився статус сім'ї, материнства, дитинства в контексті державної гендерної політики, що варіювалася впродовж існування СРСР від розкріпачення жінки, поступового відмирання сім'ї, ідеї усуспільнення дітей в умовах переходу до комуністичного суспільства, до проголошення материнського обов'язку перед державою, визнанням сім'ї важливим соціальним інститутом та стимулюванням його зміцнення та розвитку. Всебічне вивчення відображення дитинства на сторінках журналів дозволить розширити наше уявлення про радянські жіночі журнали, як історичне джерело.

У радянських жіночих журналах активно використовувалися ідеологічні прийоми пропаганди «щасливого радянського дитинства». Однак, ці видання були розраховані на абсолютно різні читацькі категорії, тому і образ дитинства дещо відрізнявся. Так, журнали «Робітниця» і «Селянка», виконуючи ідеологічні завдання, були адресовані виключно радянській міській та сільській читачці. Дещо відрізнявся від них журнал «Радянська жінка», який в УРСР виходив друком з 1946 по 1991 роки. Реконструюючи радянську дійсність, журнал мав завдання вести пропагандистську діяльність як для читачок республіки, так і за кордоном. Журнал «Радянська жінка» орієнтувався на широке коло жінок, від робітниць заводу, домогосподарок і до жінок із високим освітнім та соціальним статусом.

Метою запропонованої статті є аналіз матеріалів журналу «Радянська жінка», як джерела з історії радянського дитинства в 1965-1985 роках. Статті та повідомлення, наведені на сторінках журналу дозволяють реконструювати образ дитинства, визначити які проблеми дитини піднімалися авторами, прослідкувати державну політику з охорони матері та дитини, зрозуміти ступінь відповідності журнального образу дитинства радянським реаліям.

Виклад основного матеріалу. Журнал «Радянська жінка» був заснований ще в 1945 році Комітетом радянських жінок при підтримці Всесоюзної центральної ради профспілок. Виходячи друком у видавництві ЦК КПРС «Правда», журнал і його редакція підтримували зв'язки з міжнародною демократичною федерацією жінок, пропагуючи ідеї міжнародного жіночого руху. На сторінках журналу неодноразово виступали із своїми поглядами відомі діячки міжнародного жіночого руху: Ежені Котон (Франція), Фатіма Ахмед Ібрагім (Судан), Брігітта Трімме (Німеччина), Елізабет Рен (Фінляндія). Водночас журнал був офіційною трибуною Комітету радянських жінок. Майже в кожному номері розміщувалася ділова, офіційна інформація про роботу Комітету, участь його керівниць у з'їздах народних депутатів, засіданнях ЦК КПРС [9, с. 20-21]. Комітет радянських жінок і його підрозділи – жіночі ради, поставивши важливим завданням «навчити дітей вищого щастя» [10, с. 6-7], лишалися чи не єдиними партійними органами, які в 1960-1980-х роках на найвищому рівні опікувалися різними соціальними питаннями, і, зокрема,

охороною материнства та дитинства. Публікуючи на сторінках журналу матеріали засідань, звіти діяльності, Комітет радянських жінок прагнув привернути увагу міжнародної спільноти і ООН до поліпшення становища дітей у всьому світі [11, с. 1-3]. Комітет наводив на сторінках журналу статистичні дані про свою активну участь у охороні материнства і дитинства та піклування про дітей в СРСР і УРСР зокрема [12, с. 15].

Впродовж свого існування журнал часто змінював проблематику, відповідно до завдань, які визначалися партійною політикою. Так, у перше післявоєнне десятиліття журнал скоріше виконував роль газети, яка доносила оперативну політичну інформацію, були проаналізовані подвиги матерів-героїнь у роки війни та активна їх участь у відбудові народного господарства. Втілюючи у життя нову програму комуністичної партії, яка передбачала покращення демографічної ситуації в СРСР, політично інформацію із середини 1960-х років практично витісняють матеріали пов'язані з охороною материнства і дитинства.

Виховання майбутніх будівників комуністичного суспільства офіційно було проголошено сферою особливої уваги держави ще в перші роки становлення радянської влади, що проявилось в активній соціалістичній політиці та розробці радянської ідеології щасливого дитинства. Закони, постанови, коментарі до них, звіти про їх реалізацію, що друкуватися в «Радянській жінці», висвітлювали офіційну позицію влади щодо проблем дитинства, дозволяли прослідкувати еволюцію поглядів партійних ідеологів на охорону материнства і дитинства в другій половині 1960-х – першій половині 1980-х років.

Партійно-державна політика у сфері охорони материнства і дитинства визначена нормативно-правовими актами, знайшла відображення на сторінках журналу «Радянська жінка». Так, Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР 1969 року, складений на основі Закону Верховної Ради СРСР від 27 червня 1968 року «Про затвердження Основ законодавства СРСР і союзних республік про шлюб і сім'ю», визначав як одне з найважливіших завдань радянської держави, піклування про сім'ю, в якій гармонійно поєднуються суспільні та особисті інтереси громадян. Згідно закону, держава брала на себе допомогу сім'ї у вихованні дітей, шляхом будівництва мережі дитячих садків, ясел, шкіл-інтернатів та інших дитячих закладів. Кодекс встановлював порядок та умови вступу до шлюбу та його припинення, регулював особисті та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, між іншими членами сім'ї, унормовував відносини, що виникали у зв'язку з усиновленням, опікою і піклуванням, прийомом дітей на виховання [13, с. 50]. Документ став визначальним у посиленні уваги держави до захисту материнства і дитинства і знайшов широке відображення в журналі «Радянська жінка» в різних рубриках присвячених питанням нормативного забезпечення. Рубрики «Закон гарантує», «Юридична консультація», «Поради юриста» мали на меті ознайомити громадськість із змінами в законодавстві і правами та обов'язками громадян. Окремі статті стосувалися регулювання економіко-правових питань – наданням різноманіт-

них пільг, розмірів допомоги працюючим жінкам, вдовам Другої світової війни, матерям одначкам та іншим соціально незахищеним категоріям, порядку прийняття на роботу і звільнення жінок, тривалості робочого дня, вихідних днів і багатьох інших питань [14]. Крім того, рубрика «Юрист відповідає» виконувала просвітницьку функцію з питань: особистих прав подружжя, прав і обов'язків батьків і дітей, прав на матеріальну допомогу з народження дітей, прав на аліменти тощо [15].

Проголосивши в «Основах законодавства СРСР і союзних республік про шлюб і сім'ю» 1968 року широку соціальну програму з забезпечення населення СРСР садками і яслами для дітей [16, с. 51], державний апарат приступив до практичного втілення відповідних норм закону. Так, на сторінках журналу з'являється рубрика «Садки і ясла кожному селу», завданням якої було ознайомлення громадськості з досягненнями у цій сфері. Майже у кожному номері журналу містились відповіді редакції на листи читачок з усіх закутків УРСР з приводу забезпечення сіл української республіки дитячими виховними закладами [17]. На жаль оголошення закону ще не означало його належну реалізацію. Відповідно інша рубрика – «Радянська жінка допомогла», яка мала постійне місце на останній сторінці журналу, висвітлювала і певне критичне ставлення з боку читачів до питань втілення оголошеної програми, зокрема щодо: невиконання планів будівництва дитячих закладів, нестачі або некомпетентності кадрів, поганого фінансування соціальної сфери [18].

Окремі тематичні блоки «Читач запитує, редакція відповідає», «Читач звернувся до редакції», «Ваші листи» [19] періодично з'являлися в журналі і досить швидко зникали. Ці рубрики являли собою листи читачок на різноманітні теми: виховання здорових дітей, проблема покарання дітей, необхідність іграшок у житті дитини, питання гігієни дитини. Безперечно, листи, відібрані для обговорення і оброблені редакцією, а в деяких випадках, імовірно написані самими журналістами, не лише відтворювали реальні потреби і запити батьків, але одночасно були інструментом конструювання радянського «дитинства» в суспільній свідомості. З іншого боку, робота з листами була одним із способів маніпуляції суспільною свідомістю і свідченням функціонування каналу зв'язку між читачами і редакцією. Судячи з листів, які друкувалися в журналі, читачки асоціювали «Радянську жінку» з владою, яка могла вирішити багато їхніх проблем. Однак окремої рубрики присвяченої питанням дитинства в журналі «Радянська жінка» не було запропоновано. Проблеми виховання дітей найбільш широко висвітлювалися в матеріалах присвячених зміцненню інституту сім'ї.

Оскільки тема сімейних відносин в другій половині 1960-х стає одним із пріоритетів державної соціальної політики, це не могло лишитися поза увагою головного жіночого журналу республіки. Пріоритетність закріплення за жінкою материнських обов'язків визначалися на законодавчому рівні. Держава робила ставку на інститут сім'ї і акцентувала увагу на її центральній фігурі – матері. В сімейному законодавстві

1968 року підтверджувалась головна роль жінки в сім'ї з акцентуванням на тому, що радянській жінці забезпечуються необхідні соціально-побутові умови для поєднання щасливого материнства з активною і творчою участю у виробничому і суспільно-політичному житті [20]. На противагу цьому ціла низка рубрик журналу, присвячених капіталістичному світу, інколи навіть виключно своєю назвою «У світі капіталізму, у світі безправ'я» аж кричали про дискримінацію жінок в імперіалістичному світі, про їх емансипацію та про небажання поєднувати кар'єру і материнство [21, с. 12]. Так, рубрики «Будні вільного світу», «Мир, жінки і боротьба», «Звідусіль» говорили про жіноче безробіття, безправ'я, відсутність житла, відсутність садків і ясел, дитячу безпритульність, проблеми дитячої наркоманії, торгівлю дітьми, несправедливе сімейне законодавство. Натомість у радянській державі жінка отримувала все необхідне для реалізації себе в політичному, соціально-економічному, сімейному житті [22].

Офіційна перевага моделі сім'ї, зосередженої навколо матері, закріплювалась також і в Конституції УРСР 1978 року, що визначала роль жінки в суспільстві в якості «труівниці-матері, виховательки дітей і домогосподарки» [23]. Важливим пріоритетом державної політики стає орієнтація на надання допомоги жінці у сім'ї та побуті. Це знайшло відображення у рубриках для всієї сім'ї з ведення домашнього господарства, виховання дітей, психології сімейних відносин. Зміцнення радянської сім'ї мало об'єктивно сприяти вирішенню глобальної демографічної проблеми.

Закріплення на законодавчому рівні підтримки державою сім'ї та теоретичні поради спеціалістів не могли кардинально вплинути на критичну демографічну ситуацію в СРСР і в Українській РСР зокрема. Так, статистичні дані свідчили, що починаючи з 1965 по 1980 рік природній приріст населення УРСР зменшився з 7,7% до 3,4% на рік [24; 38]. Кількість дітей в українських сім'ях невпинно скорочувалась. Журнал «Радянська жінка», як частина радянської пропаганди, продовжував виконувати поставлені завдання, публікуючи десятки статей-інтерв'ю з відомими жінками: спортсменками, актрисами, лікарями, науковцями [25, с. 3], а також історії і листи звичайних жінок, які своїм прикладом показували всі переваги поєднання материнства і кар'єри, заохочували читачок до народження більшої кількості дітей [26]. Крім того, постійна рубрика «Куточок здоров'я» майже в кожному номері містила статті про лікування безпліддя, перебіг вагітності, жажіття абортів, що приводить до бездітності. Радянській жінці постійно наголошували, на тому, що головною її проблемою є відсутність дітей і це необхідно виправити [27]. Для тих жінок, яким не судилося пізнати радості материнства редакція журналу підготувала цілу низку статей присвячених реальним історіям жінок-одиначок, які знайшли своє щастя в усиновленні дітей [28, с. 21].

Гортаючи сторінки журналу впродовж 1965-1985 років можна простежити трансформацію образу радянського чоловіка-батька. Після завершення війни радянська пропаганда свідомо сформувала образ чоловіка –переможця, який являв

собою ледь не ідеал, але фактично не брав ніякої участі у вирішенні сімейних питань, всі сімейні клопоти лягали на плечі жінок. Так, і на сторінках «Радянської жінки» навіть у 1960-70-х роках чоловік найчастіше був головним героєм гумористичних рубрик журналу, в яких у жартівливій формі чи у якості карикатур, висвітлювали байдужість чоловіків до ведення домашнього господарства, сімейних обов'язків, виховання дітей, сплати аліментів [29].

Із кінця 1970-х років на сторінках журналу різко поживляється тематика, присвячена ролі чоловіків у вихованні дітей. Можливо така тенденція була пов'язана з підписанням СРСР у 1979 році Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Не дивлячись на багаточисленні промови Л. Брежнєва, про рівність чоловіка і жінки у радянській державі, СРСР, як член ООН не міг проігнорувати документ, поява якого мала стимулювати зацікавленість радянських жінок у отриманні вищої освіти, більш активній участі у політичному і економічному житті держави на рівні з чоловіками. Саме тоді, з'явилась ідея компенсувати зайнятість радянської жінки, шляхом залучення чоловіка до виконання сімейних обов'язків. На сторінках журналу з'являються окремі рубрики розраховані безпосередньо на чоловічого читача [30, с. 28-29].

Починаючи з 1980-го року постійна рубрика «Університет батьків», в якій професіонали давали поради подружжю, щодо морального, психологічного, економічного та ідеологічного виховання дітей [31], трансформувалась у рубрику «Відкритий урок для батьків», яка лишала за собою ту ж місію, тільки тепер основна увага статей була зосереджена навколо фігури батька та його ролі у вихованні, особливо хлопчиків. Окремі статті подавалися редакцією як написані власне «щасливими чоловіками-батьками» [32]. Таким чином, рубрики присвячені чоловікам, мали привернути увагу чоловічої статі до обговорення дитячого питання і водночас зруйнувати стереотипи про радянську жінку, яка бере на себе всю відповідальність за домашні справи та виховання дітей.

Уявлення партійних ідеологів про роль сім'ї у вихованні дитини – майбутнього мешканця комуністичного суспільства в післявоєнні роки змінилася. Першочергова ставка на планове виховання дітей у дитячих колективах, яслах, садках, школі, професійних закладах із другої половини 1960-х років відходить на другий план, тепер визначальну роль у вихованні дитини відіграє саме сім'я, яка проголошувалась важливим суспільним інститутом. Однак залишалась актуальною проблема дітей сиріт, які не мали батьків.

У післявоєнне десятиліття сирітство досягло масштабу національної катастрофи і долати це соціальне лихо планувалося через розширення мережі державних дитячих закладів. Звернення уваги в журналі «Радянська жінка» до теми дитячих будинків свідчило про важливість проблем сирітства, безпритульності, бездоглядності з боку батьків. Головною причиною соціальної незахищеності дітей в 1960-1970-х роках називали алкоголізм, усунення від виховного процесу багатьох батьків, а також постійна занятість на

роботі з боку жінки-матері і неможливість приділяти належної уваги дітям [33, с. 26]. Сімейне законодавство 1968 року поклало великі надії на забезпечення дітей державними закладами з виховання та освіти, але актуальною залишалась і проблема недостатнього фінансування соціальної сфери. Більшість дитячих установ могли розраховувати лише на фінансування з місцевого бюджету, якого в умовах економічної стагнації не вистачало. Спроби вирішити проблему безпритульності лише державними заходами були безрезультатними. На сторінках журналу розгортається кампанія по залученню громадськості до вирішення дитячого питання, активно пропагувалися, забуті раніше форми участі небайдужих громадян у житті сиріт: опіка і патронаж, а також шефство і піклувальні ради [34, с. 17]. У журнальних матеріалах наголошувалось, що велика зайнятість батьків на виробництві не дозволяла їм належним чином слідкувати за своїми дітьми. Результатом було зростання дитячої та підліткової злочинності, падіння дисципліни в школах. Певна виховна функція покладалася і на створенні дитячих кімнат міліції, які втілюючи державну політику, мали сприяти виправленню допущених помилок.

В умовах «холодної війни», надзвичайно важливим для влади залишалось питання виховання підростаючого покоління громадян відданих Вітчизні і комуністичній партії. Образ великої перемоги у Другій світовій війні переслідував радянського громадянина впродовж усього його життя. Так, на сторінках журналу досить часто з'являлися статті присвячені вихованню волі і витримки у дітей і підлітків. Всі педагогічні зусилля, як батьків, так і вчителів, мали бути спрямовані на виховання майбутніх героїв для країни [35, с. 21]. Всупереч установленому в 1930-х роках міфу про щасливе дитинство і погляду на дитину як на матеріал для формування слухняного вдячного радянського громадянина, в 1960-1980-х роках під практикою виховання волі та впевненості у вірності обраного партією шляху, передбачався розвиток таких якостей, як самостійність, дисциплінованість, витривалість, вміння долати труднощі і перепони [36]. Серед заходів, які радили автори журналу для виховання волі у дітей юнацького та підліткового віку – нічні походи, походи в дощову пору, холодну погоду. Однак найбільш дієвим засобом виховання в дитині волі проголошувалась праця. Праця з перших років життя дитини повинна була впроваджуватися в ігровій формі. Наступна сходинка звикання до праці, полягала у виконанні домашніх обов'язків, через які дитина вчилася приносити суспільну користь у своєму першому колективі – сім'ї. В будь-який момент дитина повинна зуміти замінити батьків у домашньому господарстві, згодом і на виробництві [37, с. 3].

Натомість важка дитяча праця в капіталістичних країнах, повідомленнями про яку рясніли публікації в «Радянській жінці», оцінювалася однозначно негативно, підкреслювалось, що жорстока експлуатація дітей на Заході позбавляла їх головного – дитинства [38, с. 8-9]. В СРСР же навпаки, праця заради суспільної користі, а не особистого збагачення, ставала невід'ємною частиною дитинства, більше того радянської ідентичності. Праця проникала в усі сфери повсякдення. І хоча законодавство про працю 1968 року забороняло експлуатацію дітей на виробництві, журнальна пропаганда активно засуджувала ледарство і заохочувала більш активно залучати дітей до суспільно корисної праці.

В основу системи виховання волі дитини закладався також фізичний і емоційний аскетизм: суворий режим, дисципліна, стриманість у відносинах між дітьми і дорослими. Особливе місце на сторінках журналу виділялося атеїстичному вихованню дітей. Запроваджувалися окремі рубрики, які викривали негативний вплив релігії і церкви на моральне, психічне та ідеологічне виховання радянського громадянина [39]. Дотримання всіх порад у вихованні дитини природнім шляхом означало реалізацію на практиці міфу про щасливе радянське дитинство. У журнальних статтях головним ворогом дітей і їх батьків оголошувався англо-американський імперіалізм, боротьба з яким полягала в захисті дітей не лише від потенційної військової загрози, але і від аморального американського кіно і всього «американського способу життя» [40, с. 10]. За словами авторів журналу діти капіталістичного світу позбавлені можливості зростати у мирі, піклуванні і щасті [41, с. 1-3]. З іншого боку святкові репортажі, статті і фотографії зображували будні радянських дітей. Вони фіксували деталі із життя щасливих та безтурботних дітей: в сім'ї, дитячому будинку, дитячому садочку, яслах, в клубі, на подвір'ї [42]. Такі матеріали формували візуальне сприйняття радянського дитинства.

Висновки. Отже, журнал «Радянська жінка» у 1965-1985 роках відображав і поширював радянську ідеологію дитинства, переваги соціальної політики, висвітлював питання розвитку інфраструктури і матеріальної культури для дітей, педагогічної доктрини. Формування майбутніх будівників комунізму на сторінках журналу втілювали досить суперечливий і неоднозначний образ дитинства, який включав як радянські міфи про дітей, так і реальні проблеми дітей і їх батьків. Фактичний матеріал поданий у журналі є досить неповним і потребує перевірки, але офіційні уявлення, суспільні очікування і настрої по відношенню до дітей, що відображені у публікаціях є цінним матеріалом для вивчення радянської політики виховання нового покоління.

Список літератури:

1. Коляструк О.А. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. – Х., 2008. – С. 4.
2. Діти. Дитинство. Дитяча субкультура / ред.: М.В. Гримич; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ун-т Альберти (Канада). – К. : Дуліби, 2008. – 400 с.
3. Стяжкіна О.В. Людина в радянській провінції: освоєння (від)мови. Донецьк, 2013. – 295 с.
4. Касьянова Н.М. Боротьба з безпритульністю та бездоглядністю в Донбасі (1943-1953 рр.) [Текст] : автореф. дис. канд. іст. наук; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2010. – 19 с.

5. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. – 698 с.
6. Безрогов В.Г. Воспоминания как источник по истории детства // Педагогическая Антропология и история детства. М., 2001. – С. 65-78.
7. Сальникова А.А. Детство как миф: некоторые аспекты изучения российско-советского детства в зарубежной историографии // Clio Moderna. Зарубежная история историография. Казань, 2002. Вып. 3. – С. 117.
8. Щеглова С.Н. Детство: методы исследования. М., 1999. – С. 49.
9. Активістки радяться // Радянська жінка. – 1965. – № 6. – С. 20-21.
10. Голос правди (Нотатки з пленуму Комітету радянських жінок) // Радянська жінка. – 1980. – № 6. – С. 6-7.
11. Найдорожче/ До міжнародного року дитини в УРСР // Радянська жінка. – 1979. – № 6. – С. 1-3.
12. Позднякова Л. / Року дитини присвячений // Радянська жінка. – 1979. – № 5. – С.1 5.
13. Преамбула Кодекса о браке и семье УССР / Законодательство об охране детства. – К., 1982. – С. 50.
14. Оплата державних відпусток колгоспницям / Юрист відповідає // Радянська жінка. – 1966. – № 6. – С. 30; Допомога при народженні дитини / Юридична консультація // Радянська жінка. – 1966. – № 7. – С. 30; Права вагітних жінок / Закон гарантує // Радянська жінка. – 1969. – № 9. – С. 25.
15. Майнові права подружжя / Поради юриста // Радянська жінка. 1966. – № 7. – С. 30; Роді і відпустка / Юрист відповідає // Радянська жінка. – 1969. – № 12. – С. 24; Пільги багатосімейним / Відповіді юриста // Радянська жінка. – 1970. – № 2. – С. 28.
16. Преамбула Кодекса о браке и семье УССР / Законодательство об охране детства. – К., 1982. – С. 51.
17. Садки і ясла кожному селу // Радянська жінка. – 1966. – № 4. С. – 13; Садки і ясла кожному селу // Радянська жінка. – 1966. – № 12. – С. 18-19.
18. Радянська жінка допомогла // Радянська жінка. – 1966. № 3. – С. 30; Радянська жінка допомогла // Радянська жінка. – 1968. – № 1. – С.5; Радянська жінка допомогла // Радянська жінка. – 1970. – № 2. – С. 18.
19. Хай переможе розсудливість / Читач звернувся до редакції // Радянська жінка. – 1972. – № 1. – С. 5; Читач запитує, редакція відповідає // Радянська жінка. – 1972. – № 1. – С. 25; Веселе наше малятко / Ваші листи // Радянська жінка. – 1979. – № 6. – С. 22.
20. Законодательство об охране детства. – К., 1982. – 518 с.
21. Емансипація по-американському / У світі капіталізму, у світі безправ'я // Радянська жінка. – 1980. – № 12. – С. 12.
22. Будні вільного світу // М. – 1968. – № 2. – С. 10; Будні вільного світу // Радянська жінка. – 1968. – № 4. – С. 24; Мир, жінки і боротьба // Радянська жінка. – 1968. – № 6. – С. 8; Мир, жінки і боротьба // Радянська жінка. – 1968. – № 9. – С. 19; Мир, жінки і боротьба // Радянська жінка. – 1969. – № 1. – С. 15; Сімейні кайдани / Звідусіль // Радянська жінка. – 1969. – № 6. – С. 24.
23. Законодательство об охране детства. – К., 1982. – 518 с.
24. Народное хозяйство СССР в 1980 году / Статистический ежегодник. – М. – 1981. – С. 38.
25. Чекаємо захоплюючих поєдинків // Радянська жінка. – 1980. – № 7. – С. 3.
26. Думка матерів / Суспільство і жінка // Радянська жінка. – 1972. – № 1; Розмова друга / Розмова друга // Радянська жінка. – 1972. – № 6. – С. 12.
27. Куточок здоров'я // Жінка. – 1966. – № 4; Куточок здоров'я // Радянська жінка. – 1966. – № 5. – С. 28; Куточок здоров'я // Радянська жінка. – 1966. – № 12. – С. 26; Куточок здоров'я // Радянська жінка. – 1968. – № 1. – С. 28; Куточок здоров'я // Радянська жінка. – 1970. – № 2. – С. 26; Куточок здоров'я // Радянська жінка. – 1980. – № 6. – С. 25.
28. На теми моралі // Радянська жінка. – 1968. – № 3. – С. 21.
29. Для вас, чоловіки // Радянська жінка. – 1966. – № 9; Щоденник молодожона / Гумореска // Радянська жінка. – 1966. – № 4; Чого хоче жінка / Гумореска // Радянська жінка. – 1968. – № 6; Заручини / Гумореска // Радянська жінка. – 1972. – № 1. – С. 23; Добрі наміри // Радянська жінка. – 1980. – № 3. – С. 27; Біг на безкінечну дистанцію // Радянська жінка. – 1980. – № 3. – С. 28.
30. Як здивувати дружину / Школа молодій господині... господаря // Радянська жінка. – 1979. – № 3. – С. 28-29.
31. Пізнай радість / Університет батьків // Радянська жінка. – 1968. – № 4. – С. 17; Важкі роки / Університет батьків // Радянська жінка. – 1969. – № 1. – С. 17; Університет батьків // Радянська жінка. – 1970. – № 2. – С. 22.
32. Любити важко / Відкритий урок для батьків // Радянська жінка. – 1980. – № 3. – С. 27; Хай більшає щасливих / Відкритий урок для батьків // Радянська жінка. – 1980. – № 7. – С. 26; Бюджет сім'ї і діти / Відкритий урок для батьків // Радянська жінка. – 1980. – № 12. – С. 24.
33. Твоє з дітям / Гумореска // Радянська жінка. – № 1972. – № 10. – С. 26.
34. Коли кожен відповідає // Радянська жінка. – 1966. – № 7.
35. Пора змужніння // Радянська жінка. – 1968. – № 5.
36. Університет батьків // Радянська жінка. – 1970. – № 2. – С. 22; Важкі роки / Університет батьків // Радянська жінка. – 1969. – № 1. – С. 17.
37. Квіти // Радянська жінка. – 1966. – № 6. – С. 3.
38. На зустріч всесвітньому конгресу жінок // Радянська жінка. – 1969. – № 2. – С.8-9.
39. У вас народилась дитина / На атеїстичні теми // Радянська жінка. – 1972. – № 7. – С. 11; Рядок з реферату // Радянська жінка. – 1980. – № 10. – С. 3.
40. Будні вільного світу // Радянська жінка. – 1968. – № 2. – С. 10.
41. Найдорожче / До міжнародного року дитини // Радянська жінка. – 1979. – № 6. – С. 1-3.
42. Світ очима дітей // Радянська жінка. – 1980. – № 3. – С. 26; Радянська жінка. – 1980. – № 6.

Тищенко Ю.А.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

**ЖУРНАЛ «СОВЕТСКАЯ ЖЕНЩИНА» КАК ИСТОЧНИК
К ИЗУЧЕНИЮ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ
В СФЕРЕ ОХРАНЫ ДЕТСТВА В УССР (1965-1985 гг.)**

Аннотация

В статье проанализированы материалы журнала «Советская женщина», как источника по истории советского детства в УССР в 1965-1985 годах. Предпринята попытка реконструировать образ детства, определить проблемы ребенка поднимались авторами, проследить государственную политику по охране матери и ребенка, понять степень соответствия журнального образа детства советским реалиям.

Ключевые слова: УССР, социальная политика, охрана материнства и детства, советское детство, периодическая пресса.

Tyshchenko Ju.A.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**MAGAZINE «SOVIET WOMAN» AS THE SOURCE OF STUDYING GOVERNMENT
POLICY OF CHILD PROTECTION IN THE USSR (1965-1985)**

Summary

In the article author analyzed magazine «Soviet woman» as the source of the history of Soviet childhood in USSR years 1965-1985. Attempted to reconstruct the image of childhood, child identify the problems raised by the authors, to trace the national policy on protection mothers and children, to understand the degree of compliance with magazine image of childhood Soviet realities.

Keywords: USSR, protection mothers and children, social policy, soviet childhood, periodical press.